

İzmir’de Konaklama Yapıları ve Tarihsel Gelişimi

Ümit CİCEK

Bir kentte konaklama yapılarının ortaya çıkışı kent ticaretinin yoğunluğu ve özellikle dış ticaret kapasitesi ile doğru orantılıdır.

İzmir’de konaklama yapılarının ortaya çıkışı ve gelişimi 17. yüzyılın ikinci yarısından sonraya rastlamaktadır. 16. yüzyılın ilk yarısında henüz 1000 civarı nüfusuyla kent bir kasaba görünümündedir.

1566 yılında Osmanlıların Sakız Adası’nı ele geçirmesinin ardından deniz ticaretini sıkı tutması bu ada üzerinden yapılan ticareti zorlaştırmıştır.

Bu nedenle, Sakız Adası’nda bulunan yabancı konsolosluklar İzmir’e taşınmaya başlamıştır.

1571 yılında Kıbrıs Adası’nın ele geçirilmesiyle birlikte Doğu Akdeniz’de gerçekleşen deniz ticaretinin kontrolü Osmanlı’ya geçmiştir.

1680 tarihinde Osmanlı’nın Halep’i ele geçirmesiyle birlikte, Halep’in ticaretteki üstünlüğü sona erer ve İzmir Limanı ön plana çıkar. İpek ticaret yolları değişmiştir. Artık Doğunun ipeği İzmir üzerinden Avrupa ülkelerine gönderilmeye başlanır.

18. yüzyılın sonlarına doğru İzmir’in nüfusu 100 bin civarına ulaşır. Bu haliyle kent, Doğu Akdeniz’in en önemli limanı haline gelir.

Ticaretin bu denli yoğunlaşması nedeniyle konaklama yapılarına ihtiyaç duyulmaya başlanır.

17. yüzyılın sonuna doğru, özellikle 18. yüzyılın başından 19. yüzyılın başlarına kadar çok sayıda han yapısının inşa edildiği görülmektedir.

Bu dönemde inşa edilen hanların iki işlevi vardır.

Bunlardan birincisi konaklama, ikincisi deve kervanları ile gelen malların sergilenip satışının gerçekleştirilmesidir, yani sergileme ve konaklama aynı yapı içinde çözümlenmiştir. Bu nedenle hanların planlarına baktığımızda, genellikle iki katlı, ortada avluya bakan yapılar olduklarını görürüz.

HANLAR

Sulu Han: Kavaflar Çarşısı’nın güneyinde, 1313 Sokakta yer almaktadır. Tek katlı avlulu bir yapıdır. Düzgün kesme taş, kaba yontu taş ve tuğla ile inşa edilmiştir. Han, en geç 1671 tarihinde inşa edilmiş olmalıdır.

Fazlıoğlu Hanı: Hacı Mehmet Paşa Hanı olarak da bilinmektedir. Eskiden Palancılar Çarşısı, bugün ise 1316 Sokak olarak da bilinen bölgede yer almaktadır. Hanın büyük bölümü Yeni Kavaflar Çarşısı'nın 1928–1929 yıllarında yapılması ve çeşitli dönemlerde gerçekleştirilen yıkım ve ekler nedeniyle yok olmuştur.

Hanın 1717 tarihli bir vakfiyede adı geçmektedir. Bu nedenle bu tarihten önce yapılmış olması gerekmektedir.

Kızlarağası Hanı: İzmir için önemli yapılardan birisi olan Kızlarağası Hanı, Kemeraltı'nda Halim Ağa Çarşısı olarak tanınan bölgede yer almaktadır.

Yaptıran kişinin Kızlarağası Hacı Beşir Ağa olduğu bilinmektedir.

İzmir Liman Kalesi'nin hemen arkasında, 1744 yılında hanın inşasına başlanır ve 1745 yılında tamamlanır.

Han, döneminde önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Osmanlı mimarisinin günümüze gelen, İzmir'deki nadir eserlerinden olan han, diğer hanlar gibi genelde kare bir forma sahiptir.

Han, hemen her uzun mesafe hanında olduğu gibi iki katlıdır. Han, limana yakın olması sebebiyle her zaman canlı kalmıştır.

Demir Hanı (Küçük): Şadırvanaltı Camii'nin kuzeybatısında 913 Sokakta yer alır.

Avlulu, iki katlı ve ikinci katı revaklı kare plânlı bir yapıdır.

Çevresinde tek katlı dükkânlar yer almaktadır. Yapının kitabesi yoktur. İnşa tarihi de bilinmemektedir. 1750'den önce yapılmış olma ihtimali bulunmaktadır.

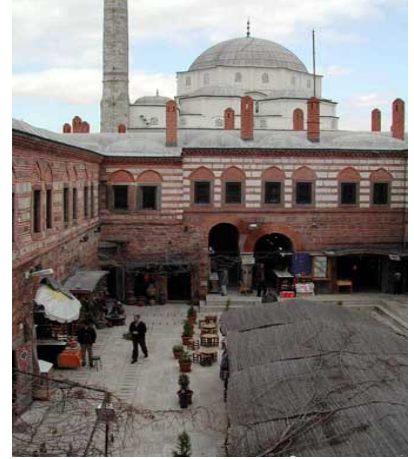
Abacıoğlu Hanı: Kemeraltı'nda Başdurak Camii'nden Arasta'ya giden Anafartalar Caddesi'nin sağ tarafında yer almaktadır.

Ortada bir avlu ile bu avlunun çevresinde iki katlı dükkânların yer aldığı asimetrik plânlı bir yapıdır.

Hanın inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak çeşitli kaynaklardan hanın, 18. yüzyılın başlarında Hacı Mustafa Ağa tarafından yaptırıldığı çıkarılmaktadır.

Konak Belediyesi, Abacıoğlu Hanı için bir kentsel iyileştirme projesi hazırlamış ve uygulamaya koymuştur.

Mirkelamoğlu Hanı: Kemeraltı'nda, eskiden Kasap Hızır Mahallesi olarak bilinen bölgede 914 Sokakta yer alır. Kuzeyinde Fevzi Paşa Bulvarı, doğusunda Büyük Karaosmanoğlu Hanı, batısında ise Selvili Han

bulunmaktadır. Avlulu ve ikinci katı revaklı olan yapı dikdörtgene yakın asimetrik plânlıdır.

Yapının kitabesi olmadığından inşası hakkında kesin bir tarih verilmemektedir. Ancak ipuçları değerlendirildiğinde yapının inşa tarihi 18. yüzyılın son çeyreğine düşmektedir.

Yeni Han: Eskiden Palancılar Çarşısı, bugün ise 1316 Sokak olarak bilinen bölgede yer almaktadır.

Yapının günümüze çok az bir bölümü gelebilmiştir.

Kalıntılardan ortada avlunun yer aldığı iki katlı ve revaklı bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Yapının 18. yüzyıl içinde inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir.

Karaosmanoğlu Hanı (Büyük): Fevzi Paşa Bulvarı üzerinde yer almaktadır.

Batısında Mirkelamoğlu Hanı ile bitişiktir. Yapı, avlulu ve ikinci katı revaklı dikdörtgene yakın bir plâna sahiptir.

Yapının 18. yüzyıl içinde yapılmış olabileceği düşünülmektedir.

Kadioğlu Han: Hasan Koca Mahallesi, 1327 Sokakta yer almaktadır.

Eskiden kuzeybatısında Büyük Vezir Hanı, güneydoğusunda ise Büyük Karaosmanoğlu Hanı ve Büyük Kuzuoğlu Hanı bulunuyordu.

Bugün, güneydoğu cephesi Fevzi Paşa Bulvarı'na bakmaktadır. Kuzey cephesinde avlusu bulunan yapı iki katlı olup asimetrik bir plâna sahiptir.

Veriler değerlendirildiğinde yapı 19. yüzyıl ikinci yarısına tarihlenmektedir.

Manisalıoğlu Hanı: Eskiden Şeytan Çarşısı, bugün ise 913 Sokak olarak bilinen bölgede Büyük Karaosmanoğlu Hanı'nın doğusuna bitişik olarak yer almaktadır.

Günümüze ancak bir bölümü orijinal olarak gelebilen yapı, iki katlı, avlulu ve asimetrik plânlıdır.

Yapının, 19. yüzyıl içinde yapılmış olabileceği düşünülmektedir.

Girid Hanı: Halit Ziya Bulvarı ile Mimar Kemalettin Caddesi'nin kesiştiği köşede yer almaktadır.

Dikdörtgen plânlı olup, kısmen iki katlı ve avlulu bir yapıdır. Yapının özellikleri incelendiğinde bir 18. yüzyıl yapısı olabileceği düşünülmektedir.

Arab Hanı: Balçılar İçi olarak bilinen bölgede Anafartalar Caddesi'nin Başdurak Camii'ni geçtikten sonra sağ tarafta Küçük Karaosmanoğlu Han'ın yanında yer almaktadır.

Han, avlusunda mescidi bulunan dikdörtgen planlı bir yapıdır.

Yapının kitabesi yoktur. Ancak yapılan araştırmalara göre 19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği düşünülmektedir.

Esir Hanı: Kemeraltı'nda 904 Sokakta bulunmaktadır.

Yapı orijinal durumunu, çeşitli dönemlerde yapılan onarım ve tadilatlar sonucu önemli ölçüde kaybetmiştir.

Kitabesi olmamakla birlikte, çeşitli araştırmalar yapının 18. yüzyıl sonu, 19. yüzyıl başında inşa edildiğini işaret etmektedir.

Abdurrahman Hanı: Kızlarağası Hanı'nın güneyi ile Musevit Hanı'nın batısına düşen ada üstünde yer almaktadır.

Ortada bir koridor ve bu koridorun iki yanına sıralanmış odaların yer aldığı doğu-batı yönünde uzanan dikdörtgen plânlı bir yapıdır.

Hana, doğu ve batı cephelerde bulunan birer kapı ile girilmektedir. Yapının, 1802 yılında yapıldığı tahmin edilmektedir.

Çakaloğlu Hanı: Eskiden Kasab-Hızır Mahallesi; bugün ise Halim Ağa Çarşısı olarak bilinen bölgede 895 ile 861 Sokaklar arasındadır.

Ortada bir koridor ve bu koridorun iki yanına sıralanmış odaların yer aldığı kuzey-güney yönünde uzanan dikdörtgen plânlı bir yapıdır.

Yapı, 1805–1806 tarihinde inşa edilmiştir.

Musevit Hanı: Kemeraltı'nda Ahmet Ağa Mahallesi, 876 ile 903 Sokaklar arasında yer almaktadır.

Han, ortada bir koridor ve bu koridorun iki yanına sıralanmış mekânların yer aldığı doğu-batı yönüne uzanan dikdörtgen plânlı bir yapıdır.

Yapının kitabesi yoktur. İncelemeler sonucu inşa tarihinin 19. yüzyıl başları olduğu tahmin edilmektedir.

Cambaz Hanı: Kemeraltı'nda 864 ile 863 Sokakların kesiştiği köşede yer almaktadır.

Ortada koridor şeklinde bir avlu ve bu avlunun iki yanında koridor boyunca birer mekânın yer aldığı kuzey-güney yönünde uzanan dikdörtgene yakın plânlı bir yapıdır.

Yapının bulunduğu alan, 1830–1835 yıllarında tamamen dolduğu bilenen iç liman bölgesi içinde kalmaktadır. Diğer veriler de incelendiğinde eser 19. yüzyılın ikinci yarısı içinde yapılmış olmalıdır.

Yukarıda bahsettiğimiz hanlar dışında bugün herhangi bir mimari kalıntısı bulunmayan ancak tarihi kayıtlarda adı geçen 7 tane daha han yapısı vardır.

Böylece 19. yüzyılın başlarına gelindiğinde han sayısı 25'e ulaşmış olur.

PASAPORT BÖLGESİNDE YER ALAN YENİ RIHTIMIN İNŞASI ve AVRUPAI TİPTE KONAKLAMA YAPILARININ ORTAYA ÇIKIŞI

Kadifekale'nin eteklerinde yer alan iç liman 19. yüzyılın ilk yarısı içerisinde kullanılamaz duruma gelmiştir.

Gelen gemiler körfezde demirlemek zorunda kalarak mallarını ancak kayıklarla boşaltabilmektedir.

Bu durum gerek yükleme-boşaltma, gerekse gümrük işlemleri açısından sıkıntı yaratmıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısı İzmir'in yatırımlar açısından en parlak dönemidir ve bu dönemde bugün Pasaport iskelesi ile Konak Pier arasında kalan bölgede yeni rihtimin inşası gündeme gelir.

Liman'ın tüm fiziki yapıları ile birlikte inşa edilmiş olması, İzmir'deki dış ticareti doruk noktasına ulaştırır.

Böylece Avrupalı tüccarlar kenti daha sık olarak ziyaret etmeye başlar.

Gerek limanın yer değiştirmiş olması, gerekse Avrupalı tüccarların kent yaşamında artan ağırlığı nedeniyle Avrupa tipi konaklama yapıları ön plana çıkmaya başlar.

Avrupalı tüccarlara hitap eden bu oteller yeni rihtimin çevresinde yerini almaya başlar.

Bu yapılar iki caddeye cephe veren, dar ve uzun, geçitli bir plana sahip, çok katlı yapılardır. Limanda yer alan Grand Huck Oteli, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başında görülen Avrupa tipi konaklama yapısına bir örnektir. Frenk Mahallesi ve liman çevresinde yer alan bu yapılar 1922 yangını ile yok olmuştur.

20. yüzyılın başından itibaren konaklama yapıları alışverişin yapıldığı mekanların yakınında yer alsa da, hanlarda görülen konaklama ve ticaret fonksiyonları ayrışarak, konaklama yapıları yalnızca konaklama işlevi görmeye başlar.

KEMERALTI OTELLERİ

Kemeraltı'ndaki oteller genellikle han yapılarının plan şemalarına sadık kalınarak avlulu ve iki katlı olarak inşa edilmiştir.

Genel müşteri profili doğulu tüccarlar olan bu yapıların üst katında odalar, alt katında otel girişi ve ahır ile birlikte otelden bağımsız olarak işlev gören kahve, lokanta, dükkan ve yazıhaneler vardır.

Kemeraltı'nın seçkin otelleri, ticari merkezin ana arterini oluşturan Hükümet Caddesi boyunca sıralanmıştır.

Güzel İzmir Oteli: Avlulu oteller grubunun karakteristik örneklerinden biridir. 20. yüzyılın ilk çeyreği içerisinde hizmete girmiştir.

Yeni Şükran (Hacı Hasan) Oteli: Eski Hükümet Caddesi (Anafartalar Caddesi) ile Veysel Çıkmazı'nın kesiştiği noktada yer alan Yeni Şükran Oteli, avlulu otellerin tipik bir örneğidir.

Yapı, zemin katındaki ünlü Şükran Lokantası nedeniyle kentlilerin anılarında yer etmiştir.

Lokanta artık işlevini yitirmiş ve otelin statüsü düşmüş de olsa; tesis avlulu Kemeraltı otellerinin orijinal işleviyle günümüze ulaşabilmiş tek örneği olarak hizmet vermeyi sürdürmektedir.

Yapının planı 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başına tarihlenir.

Ankara Palas Oteli: Hükümet Konağı ile birlikte Kemeraltı'nın Konak Atatürk Meydanı yönündeki girişinde yer alan otel, kültürel ve politik grupların toplandığı mekan olarak kentin tarihinde simgesel bir nitelik kazanmıştır.

BASMANE-TİLKİLİK BÖLGESİ

Basmane-Tilkilik bölgesinde Oteller Sokağı olarak anılan bölgede ise konuttan otele dönüştürülmüş yapılar ortaya çıkar.

Bu bölge, Kemeraltı ve liman ile İzmir'i Anadolu'nun iç kısımlarına bağlayan ana arter üzerinde ve Basmane Garı'nın hemen yanında yer alır.

Sadık Bey (Yeni Sadık Bey) Oteli: Oteller Sokağı'nın Basmane Meydanı yönündeki ilk parselinde konumlanan otel, içinde bulunduğu sokakta bir yüzyıllık süreç içerisinde gerçekleşen konut-otel dönüşümünün başlangıç halkasında yer alması dolayısıyla önemlidir.

19. yüzyıla tarihlenen ve Uşakızade ailesinin konağı olan yapı, 20 yüzyılın ilk çeyreği içerisinde otele çevrilmiştir. Yapı günümüzde de otel işlevini sürdürmektedir.

Tevfik Paşa (Akseki) Oteli: Tevfik Paşa (Akseki) Oteli, Basmane-Tilkilik bölgesindeki konuttan otele dönüşen otellerin ilk ve nitelikli örneklerinden biridir.

Emniyet (Cihan Palas) Oteli: Cihan Palas Oteli, konuttan dönüşen otellerin yoğunlaştığı Basmane-Tilkilik bölgesinde otel olarak inşa edilmiş ve tarihi 20. yüzyılın ilk çeyreğine dayanan, az sayıdaki öncü otel yapısından biridir.

CUMHURİYET SONRASI DÖNEM

1922 Yangını ile kentin dörtte üçlük kısmının yanması, Avrupalı tüccarların gidişi, yabancı nüfusunun oldukça azalmış olması nedeniyle konaklama yapılarının gelişimi de sekteye uğrar.

1940–1960 yılları arasında gelişen modernist otel yapılarından günümüze ulaşmış ender köşe yapılarından bir tanesi Çankaya’da bulunan Atlas Oteli’dir.

1958 yılında inşa edilen yapı dairesel bir köşeye sahiptir.

1964 yılında hizmete açılan Büyük Efes Oteli İzmir’in Uluslararası Stilde inşa edilen ilk yapılarından biridir.

Otel içerdiği restoran, gece kulübü, 5 adet bar ve açık yüzme havuzu ile dönemin en prestijli yapılarından birisidir.

Daha sonra çeşitli genişletmeler yapılmıştır. Bir süredir kapalı duran yapı, özelleştirilmiştir.

1960’lı yılların 5 katlı otelleri günümüzde yerini 30 kata varan yapılara bırakmıştır. Yapım malzemeleri çeşitlenmiştir.

Son yıllarda metal ve cam malzemenin daha yoğun kullanıldığı görülmektedir.

Otellerin fiziki yapıları içerisinde alışveriş merkezlerinin de yer aldığı örnekler ortaya çıkmıştır.

Modern sonrası dönemin otel mimarisinde kesin bir tipolojiden söz etmek mümkün olmamaktadır.

İzmir, 19. yüzyılda gelişen ticaret hacmini karşılayacak sayıda konaklama yapısı üretebilirken; günümüzde konaklama yapıları ticaret hacmine paralel olarak gelişme gösterememiştir.

Bu nedenle uluslararası çapta düzenlenen ticari etkinliklerde konaklama sıkıntısı yaşanmaktadır.

Yeni konaklama yapılarının ortaya çıkması, mevcutların modernize edilmesi ve sıkıntıların giderilmesi turizmin çeşitlendirilmesine ve yüksek doluluk oranlarının 12 aya yayılmasını sağlayacak projelerin ortaya konulmasına bağlıdır.

Böylece İzmir, her geçen yıl gelişen ticaret hacmine paralel olarak konaklama yapısı üretebilecektir.

KAYNAKÇA:

- ❖ İzmir Mimarlık Rehberi 2005, Mimarlar Odası İzmir Şubesi
- ❖ İzmir Hanları, Bozkurt Ersoy, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, AKM Yayını Sayı: 49, Ankara, 1991.
- ❖ Fransız Seyahatnameleri ve Tarihin Aynasında İzmir Kolokyumu, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Nisan 2002.
- ❖ İzmir'i İyileştirmek, Konak Belediyesi Kent Yenileme Çalışmaları 2005–2009
- ❖ İzmir Ticaret Odası Arşivi